

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

1.

Sík Sándor Budapesten született 1889. január 20-án. Gyermekkorát Gödöllőn töltötte, innen járt be a pesti piarista gimnáziumba. A negyedik osztály elvégzése után felvételt nyert a rendbe. Újoncévét Vácott töltötte, majd tanulmányait a rend kecskeméti gimnáziumában végezte, és itt érettségizett 1906-ban. Teológiai és bölcsészeti tanulmányait Pesten folytatta, ahol magyar–latin–görög tanári diplomát szerzett. Teológiát és filozófiát Schütz Antaltól tanult, akivel barátságot kötött. (Sík Sándor gyermekkoráról részletesebben: RÓNAY László: *Sík Sándor*, Budapest, Balassi Kiadó, 2000, 7–9.) Együtt írták híres imakönyvüket, a „Sík–Schützöt”. 1910-től a váci, majd a budapesti piarista gimnáziumban tanított 18 évig. 1911-ben Münchenben ismerkedett meg a cserkészettel, és hazatérve a magyar cserkészlet megalapítója lett. Az I. világháborúban tábori lelkész volt Péterváradon. A Szent István Akadémia 1919-ben, a Kisfaludy Társaság 1923-ban választotta tagjává. 1929-ben tanárrá nevezték ki a szegedi egyetem második irodalmi tanszékére. Itt legkedvesebb tanítványa Radnóti Miklós lett. 1945–47-ben a Köznevelési Tanács ügyvezető alelnöke. 1946-ban főszerkesztésében újra megjelent a *Vigilia*. 1947-től a magyar piarista rendtartomány főnöke. 1948-ban Kossuth-díjat kapott. 1946–49-ben az MTA levelező tagja. 1961-ben aranymiséjére komponálta Kodály Zoltán *Sík Sándor Te Deuma* című művét.

Életében megjelent verseskötetei: *Szembe a Nappal* (1910 – kritikáját lásd KARINTHY Frigyes: *Sík Sándor, Szembe a Nappal*, Nyugat 1911/4, 314–316), *A belülválók mécsze* (1912); *Sík Sándor költeményei* (1916); *Maradék magyarok!* (1919); *Csend* (1924); *Sarlósboldogasszony* (1928 – a kötetnyitó vers elemzését lásd Cs. VARGA István: *Sarlósboldogasszony*, in *Szent művészet II. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából*, Székesfehérvár, Magyarországért, Édes Hazánkért Kiadó, 2005, 183–199); *Fekete kenyér* (1932); *Magányos virrasztó* (1936); *Az Isten fiatal!* (1940); *Sík Sándor összes versei 1910–1940*; *Gyöződ-e még?* (1945); *Tizenkét csillagú korona. Versek a Boldogságos Szűz Máriáról* (1947), *Őszi fecske. Versek* (1959). Utolsó kötetének összeállítását végezte, amikor 1963. szeptember 28-án elhunyt. E köteten a végső simítást rendtársai végezték el, és *Áldás* címen adta ki a Szent István Társulat 1963-ban (Sík Sándor: *Áldás. Versek*, Budapest, Szent István Társulat, 1963, 5).

Sík Sándor eszerint életében 14 verseskötetet állított össze. Ez óriási teljesítmény, ha figyelembe vesszük, hogy mily sok más irányú munkát is végzett. Sík Sándor halálával neve és költészete nem merült feledésbe. Már 1969-ben megjelent egy válogatás *A kettős végtelen* címen két kötetben, Rónay György bevezetésével (*A kettős végtelen. Sík Sándor válogatott munkái*, I–II, KARDOS Klára közreműködésével szerk., bev. RÓNAY György, Budapest, Ecclesia, 1969).

Rónay György *Sík Sándor* című bevezetéséből érdemes néhány tanulságos megállapítást idézni. Az induló Sík Sándorról ezt írja: „Fiatal volt, lelkes és magabiztos, tele mozgalmi lendülettel, egy nagy egyéniség szuggesztív atmoszférájában; és Prohászktól nem egyedül azt tanulta meg életre szóló leckéül, hogy »ne rontsa ketté

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

Isten adta részét, – Az élő életet«, hanem »Istent és embert akarja egészen«, a kettőt együtt, és sohasem egymás ellenére” (I. köt. 11–12). A fiatal Sík eme szellemiségének változásáról így tudósít: „A *Szembe a Nappal* után két esztendővel *A belülvalók mécsé* (már a címe is jelzi) egész magatartásában pontosan az ellenkezője az első kötetnek. [...] Aki az imént még világot akart hódítani, glóbuszt megmozgatni, földet sarkaiból kifordítani, most köpenyével eltakarja a szemét, magába vonul, remeteségbe, sivatagba; eddig vakmerőn a napba nézett, most meggyújtja »a belülvalók mécsét«” (I, 16).

Ezt követte 1976-ban a Sík Sándor *Összegyűjtött versei* című kötet Jelenits István gondozásában (*Sík Sándor Összegyűjtött versei*, sajtó alá rendezte JELENITS István, Budapest, Szent István Társulat, 1976). Jelenits egyfelől hangsúlyozza, hogy Sík Sándor költészete sokak számára ma is élő: „Sík Sándor verseinek összegyűjtése félig irodalomtörténeti föladat, hiszen egy több mint tíz éve halott költő hagyatékáról van szó, akinek első kötete Babitsé után egy évvel jelent meg, s akinek költői indulása a Nyugat alapítása idejére esik. Ugyanakkor – személyes okok és sajátos történelmi körülmények egybejárásában – Sík Sándor költői életműve sokak számára elevenebb, mint a klasszikussá vált költő-kortársaié” (JELENITS, 925). Másfelől szükségesnek tartja kimondani azt a tényt is, „hogyan ezek fölött a versek fölött nem múlt el nyomtalanul az a jó fél évszázad, amely életünket, gondolkodásmódunkat, ízlésünket, sőt kereszténységünket is oly alaposan át- meg átformálta” (JELENITS, 927). A mai olvasónak, aki hitében már bizonytalankodik, ez a hitbeli bizonyosság menthetetlenül idegenszerű. Hadd idézzek egyetlen példát, nem is a fiatalkori versekből, hanem az 1955-ből való, az *Emberség* címűből. Ennek emlékezetesen szép két sora a záró versszak kezdete: „Nincs szánva szemednek a holnap: / Ott légy igaz ember, ahol vagy.”

Ez „tisztá beszéd” a líra mindenkori mértéke szerint is, mint az ezüstpénz: cseng, ha márványhoz ütöm, fénylik, ha beleharapok. Sajnos a versnek nincs vége, s a szakasz így folytatódik: „Most tedd, amit adatik tenned: / Az Isten rügyezik bened.” Ezt a két sort kegyetlen és kegyeletlen volna boncolgatni, de letakarni sem kell, mert nem egy költő gyengeségének, inkább egy költői magatartás korszerűtlenségének jele s bizonyítéka” (JELENITS, 928).

Baróti Dezső 1988-ban publikált *Sík Sándor* című monográfiájában kiemeli, hogy a „hazafias költő” szerepét elvárták Sík Sándortól, ezért „a harmincas évekig számítható első periódusában gyakoriak az ilyen versek” (BARÓTI Dezső: *Sík Sándor*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988, 31), és ezek „avultak el.” Retorikus hangja mégsem volt annyira egyhangú. Tóth Árpád elismerően méltatta, „amikor verseinek Berzsenyire emlékeztető hevét emlegette.” Sík Sándor ugyanis tudatosan vállalta Vörösmarty patrióta költészetét, a magyar romantika reménykedő morálját, s az ebben gyökerező lírai retorikát. Azt is észre kell vennünk azonban, hogy ezen hazafias pártosz mellett „a késői Adynak és a *Húsvét előtt* Babitsának stílusával rokonítható újszerű hangok is feltörnek belőle. Így például az 1919-ben megjelent *Maradék magyarok* című kötete néhány szép darabjában (*Ének minden emberhez, A költő háborús imádsága*)” (BARÓTI, 34). Lassan kezdte megérteni, „hogyan a várt megújulás helyett

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

a régi rend restaurációja következett be, és egyre jobban a csendes műhelymunkák felé fordult” (BARÓTI, 35) – állapítja meg Baróti.

Természetes alkalmat adott Sík Sándor emlékének fölidezésére születésének századik évfordulója: 1989. Szétfeszítené írásom kereteit, ha itt minden megemlékezésről beszámolnék. Ehelyett egy kiadványra hívom fel a figyelmet, ami *Sík Sándor-tanulmányok* címen (BIHARI József közreműködésével szerkesztette FARKAS Péter–NOVÁK László, Szentendre, 1989) öt tanulmányt foglal magában: BARÓTI Dezső: *Sík Sándor patriotizmusa*; JELENITS István: „Középiszkolás fokon” – *Sík Sándor és a középiszkolai magyartanítás*; MÉSZÁROS István: *Sík Sándor pedagógiája*; RÓNAY László: *Sík Sándor, a költő*; SZIGETI Lajos Sándor: *Találkozás a „kettős végtelen”-ben (Sík Sándor és József Attila)*.

E tanulmányok közül témánk szempontjából Rónay László *Sík Sándor, a költő* című tanulmánya tűnik jelentősnek, különösen ha alcímét is figyelembe vesszük: *A szavak inflációjától a megtalált szóig*. Ez az alcím ugyanis Sík Sándor költői fejlődésére fordítja a figyelmet. Például kiemeli, hogy az első világháború idején „új lírai kifejezésformával” kísérletezik, „apró helyzetdalok, érzésvariációk tűnnek fel a szeretetet, testvériséget, nagy emberi érzéseket megjelenítő versek mellett” (*Sík Sándor-tanulmányok*, 27–28).

A második világháború után kísérletezni kezd a népdallal. 1949-ben írja első mátrai versét. „A Mátra és Pilis, pontosabban: Klotildliget a színtere e kései és fájdalmasra hangolt lírai kiteljesedésének. Ebben a közegben hajol le Sík Sándor az esendő, a magányos, a szenvedő emberhez, s ekkor érzi át igazán nyomorúságát, hiszen ugyanolyannak tudja a saját sorsát, helyzetét is” (*Sík Sándor-tanulmányok*, 33).

Rónay László két hiánypótló összefoglalásában még árnyaltabban mutatta be Sík Sándor költészetét. A 2002-ben megjelent *Isten nem halt meg* című könyvében így méltatta: „Sík Sándor nem költészettörténeti újdonsággal gazdagította az imádságos hangnemet, életművének egésze azonban a magyar lelkeség történetének magaslati pontja” (RÓNAY László: *Isten nem halt meg. A huszadik századi magyar spirituális líra*, Budapest, Szent István Társulat, 2002, 38). A 2008-ban napvilágot látott *Leletmentés* című kötetében markánsan mutatott rá arra, hogy Sík Sándor életében és költészetében voltak megtorpanások, krízisek és újrakezdések. Például idézi *Éjszaka 1943-ban* című versét. De mit tegyen a férfiú, / Kinek törvénye: tenni, / Ki profétálni küldetett, / És nem hallgatja senki, / És két halál feni rá fogát, / A kinti és a benti” (*Leletmentés. Katolikus költők a 20. században*, Budapest, Szent István Társulat, 2008, 100).

2.

A fenti kritikai áttekintésből úgy tűnik, hogy Sík Sándor költői terméséből utolsó kötetének, az *Áldásnak* a versei a legsajátosabbak, a legeredetibbek. Lukács Lászlónak a Sík Sándor *Virraszatok! Versek és prózai írások az ifjúsághoz* című könyvéhez írt bevezetésében (szerkesztette és válogatta RÓNAY László, bev. LUKÁCS

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

László, Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2012) a költő utolsó éveinek költészetét így értékelte: „Költészete ezekben az években teljeseedik ki, és jutott el valóban klasszikus magaslatokra. Lírájának elemzői joggal hasonlítják Arany János Őszikéihez e korszakának legjobb verseit” (19).

Írásomban azt kívánom bemutatni, hogyan épül fel, és milyen verseket tartalmaz az *Áldás* című kötet. A kiadó, a Szent István Társulat előszavában így tudósított a kötet összeállításáról és megjelenéséről: „Mikor az elmúlt nyár végén Sík Sándort a kötet összeállítására felkértük, nem gondoltuk, hogy karácsonyra már csak posztumusz kötetet tehetünk a költő tisztelőinek asztalára. Bár akkor már súlyos beteg volt, készségesen vállalta a kötet összeválogatásának feladatát, és az lényegében még az ő munkája. Munkatársaira, akik segítségére voltak, jórészt már csak a gyakorlati teendők elvégzése maradt, és igyekeztek mindenben az ő kívánságainak megfelelően eljárni” (5). Az *Áldás* tehát 1963 decemberében jelent meg. Tartalmát pedig így körvonalazta a kiadó: „Sík Sándor költői hagyatékát nyújtjuk át ebben a kötetben az olvasónak. A magyar katolikus költészet nagy halottjának elsősorban azokat a verseit tartalmazza, amelyeket az *Őszi fecske* megjelenése óta írt. Benne vannak továbbá azok az 1948 és 1958 között írott versek, amelyek az *Őszi fecske* válogatásában nem szerepeltek, továbbá a *Keresztút*-ciklus, amelynek tizennégy stációjából mindössze néhány jelent meg eddig nyomtatásban” (5). Az előszó utolsó bekezdésében így indokolja meg a kiadó a kötet *Áldás* címét: „Az *Áldás* így befejezése, záróköve lett egy páratlanul gazdag költői életműnek. A költő, akinek személyében társulatunk is egyik vezető tagját veszítette el, nincs többé közöttünk. De műve tovább él mindazok szívében, akik szeretik a verset, és akiknek számára Sík Sándor írásai egyszerre sugározták a szépséget és lelki gazdagságot. Utolsó »áldását« a síron túlról megilletődött szeretettel közvetítjük az olvasóhoz. 1963. december.”

A kötet felépítése tehát a következő: *A kiadó előszava* (5–6). Majd a 7. oldalon a mottó az *Örökösök* című versből:

[...] de én kilépek rozsdás keretemből,
S szürkülő kezemmel, nem szürkült szívemből
Áldást intek a sietők után,
Atyai áldást –, a történelemből.

Ezt követi a törzssanyag *Új versek* (1959–1963) címen, 42 vers (9–74); utána következik a *Keresztút* (1950–1952) 14 stációja (75–116), végül pedig *Versek* (1948–1958) címen 50 költemény (117–203). A kötetet a mutatók, a tartalom és a versek címe betűrendbe szedve zárja le (211–214).

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

3.

A továbbiakban azzal a 42 darab új verssel foglalkozom, amelyeket 1959 és 1963 között írt: ebből 13-at 1959-ben, 12-t 1960-ban, 6-ot 1961-ben, 10-et pedig 1962-ben, és egyet életének utolsó évében, amikor már súlyos betegséggel küszködött. E versek témája az ember, azaz a költő és a természet, mégpedig többnyire a természet-fölöttihez, azaz Istenhez való viszonyukban. Ritka az olyan vers, amelynek tárgya ne maga a költő lenne, de akad ilyen is, például a *Szitálnak a szélben* című versben a természet, amely a ciklus 13. darabja:

Szitálnak a szélben hulló levelek,
A fák koszorúja lassan lepereg.

Hajlong az ág is a szélben alá:
A hullást, a hullást lassítaná.

Lenn járdakövön a sárga levél
Még zizzen egyet, mielőtt elalél,

Még egyet, utolsót, fölfelé,
Az ághoz, az ághoz, amely az övé.

Precíz és tömör realista vers az ősz kezdetéről, amikor a fák levelei sárgulni kezdenek, és a feltámadó szél hatására hullani. Mindez városban történik, mert a levelek járdakőre esnek. A költő megszemélyesíti a fát és leveleit. Fa az anya, a levelek pedig a gyermekei. A vers elején a fa utánanyúl távozó gyermekének, marasztalni akarja. De nem tudja megakadályozni, hogy a járdára ne kerüljön. De a járdára hullt levél is zizzen még egyet, egy utolsót, hogy az ághoz, az anyai ölbe visszaugorjon. De a „még egyet, utolsót” kitétel egyértelműen sejteti, hogy kísérlete hiábavaló. Telitalálat a vers, mondhatnám, a falevél miniatűr tragédiája. A költő egyetlen szerény stíluseszközt alkalmaz: az ismétlést, de azt igen hatékonyan: *a hullást, a hullást* ismétlés az áganya erőlködését fokozza, az *egyed, a még egyed* a levélét, hogy visszatérjen *az ághoz, az ághoz*.

Az *Esik eső* című vers, amely a 8. a ciklusban, a természet, az emberek – Mari néni meg Juskó bácsi – és Szent Péter viszonyát ábrázolja:

Bagolyirtás, Bögösrét és Ágasvára.
Esik eső hegyen-völgyön fűre-fára.
El-elhagyja, nekibuzdul, újrakezdi,
Csatornáit hétszer egy nap megereszti.

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

Mezítlábás Mari néni a pitvarban
Gyönyörködik a zuhogó zivatarban.
Minduntalan lelkendezve kiabálja:
Jó kis eső, köt a krumpli valahára.

Joskó bácsi, öreg szlovák, hetven felé,
Eresz alól nézeget a földje felé.
Káromkodni nem szokott, de most nem állja.
Pedig attól föl nem áll a gabonája.

Mennysorszámban Szent Péternek van a napja.
A csatornát nyitogatja, csukogatja.
Szakállába mondogatja mosolyogva:
Fiacskáim, várjatok a sorotokra.

Míg az előző vers a falevél tragikus sorsáról ad híradást, a mostani az eső sorsfordító szerepére mutat rá a földművesek életében. A Bagolyirtás, Bögösrét és Ágasvára helynevek a Mátrában, ahol Sík Sándor nyaranta pihent. A negyedik versszakból kitetszik, hogy Péter, Pál napja van, június 29-e, amikor a krumpli legjobban igényli az esőt. Az aratási szezon is ekkor kezdődik, ami viszont egyáltalán nem kívánja az esőt, mert az megdönti a gabonát, s ezzel akadályozza az aratást, és ha hosszan tart az esős idő, tönkre is mehet a gabonatermés. Érthető, hogy Joskó bácsi káromkodik, bár „attól föl nem áll a gabonája,” de mást nem tehet. Szent Péter, aki az eső felelőse a mennyben, arra biztatja Joskó bácsit, hogy bízzon, majd elérkezik a száraz idő is, ami az ő gabonájának fog kedvezni. Ne káromkodjon tehát, hanem éppen ellenkezőleg, imádkozzék, hogy az eső szűnjék meg.

Hogy az eső és az ima milyen szorosan kötődött egymáshoz az emberiség életében, a római irodalom története is igazolja: a római költészet olyan verses imádságokkal kezdődik, amelyek az időjárással, az esővel kapcsolatosak (lásd erről: ADAMIK Tamás: *Római irodalom a kezdetektől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig*, Pozsony, Kalligram, 2009, 50–51).

A ciklus 26. darabjának a címe *Köszöntő*, amelyben csak emberek szerepelnek. A költő Sík Sándor köszönti Tomek Vincét, rendtársát és régi barátját 70. születésnapján, aki mint a piarista rend generálisa, Rómában él:

Isteni áldásul Sáros szült Pannoniának.
Áldott Pannoniánk Róma egének adott.
Római celládból áldás vagy Urbi et Orbi.
Annyiak áldását, áldjon a bőkezű ég.

Méltán került ez a vers az *Áldás* című kötetbe, mivel az áldás szó és származé-
kai ötször fordulnak elő a versben. Versformája elégikus disztichon. A műfaji köve-

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

telményeknek megfelelően Sík megemlíti, hogy Tomek Vince Magyarországon született, majd mint piarista szerzetest a piarista rend egyetemes főnökévé, generálisává választották, és a tisztségében áldásos tevékenységet fejt ki Róma és a földkerekség (*Urbi et Orbi*) javára.

4.

Feltételezésem szerint az *Áldás* kötet igazi témája a költő viszonyának alakulása a természethez és Istenhez. Ez az alaptéma szabja meg a kötet nagy szerkezetét. Az első két vers – *Nézz fel a kékbe* és az *Ember maradj* – tartalmazza az életprogramot, a ciklus utolsó két verse – *A rakéta útja* és *A néma miatyánk* – a végeredményt, az elért végső célt. A ciklus mértani közepét négy vers alkotja: az *Üzenet* (20. vers), az *Oroszlán* (21. vers), a *Három és négy között* (22. vers) és a *Ne félj!* (23. vers). Ezek a versek fogalmazzák meg azokat az akadályokat, amelyeket le kellett győznie a költőnek ahhoz, hogy az utolsó két versben megfogalmazott célt elérje.

Most pedig nézzük meg sorjában ezeket a költeményeket! A ciklus bevezető verse a *Nézz fel a kékbe* 1959-ben keletkezett, rövid, mindössze két versszakból áll:

Lezárom a könyvet, letörlöm a tollat,
Még nedves a lap, de a munka kész.
Keresztet a könyvre, a szívre, a szájra:
Ez a pont, ez a csend, ez a teljesedés.
A munka, a munka, a munka egész!

S most nézz fel a kékbe: még nem vagy a túlél,
De itt sem egészen a rőt nap alatt!
Nincs fontos a földön és nincsen a napban,
Aminek odatárd szabadult magadat,
Csak az új, csak az új, csak az új feladat! (*Áldás*, 1963, 11)

A két versszak ellentétet alkot egymással. Az első versszak a befejezettség látogatát kelti. Azzal a kijelentéssel kezdődik, hogy a költő most fejezi be az előző könyv utolsó lapját, még meg sem száradt a tinta rajta, de kész a mű. Hálából keresztet vet, és háromszor is megismétli, hogy a munka egész, azaz van eleje, közepe és vége. Ezután így szólítja meg önmagát: „S most nézz fel a kékbe”. Ez a felszólítás ráébreszti, hogy még él: „még nem vagy a túlél”, de itt sincs már egészen, mert hát öreg már: nincs már olyan fontos e világon, aminek átadhatná kötöttségektől felszabadult önmagát. Erre jön a csattanós befejezés, az első versszak háromszoros ismétlésének cáfolataként: „Csak az új, csak az új, csak az új feladat!” A vers ellentétes felépítésével, és „csak az új” háromszoros megismétlésével azt sugallja, hogy előző kötetének, az *Őszi fecskének* befejezése után rögtön elhatározta, hogy elkezd egy újabb kötet írását, az *Áldást*.

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

Az *Ember maradj* című második verset egy év elmúltával, 1960 nyarán írta:

Nyár van megint.
Arcon legyint
Friss napsugár:
Gyerünk, gyerünk, heverni kár!

Nem tudhatod,
Hogy hány napod
Van mérve még.
Biztos csak egy: nem lesz elég.

Mikor kapod
Végső napod,
Nincs tudni agy.
Fontos csak egy: ember maradj!

Mígnem kinő
Belőled ő,
Ki egy veled,
Aki embernél emberebb. (*Áldás*, 1963, 12)

Már egy éve dolgozik az első versben említett új feladaton, de nincs megelégedve a munkavégzés tempójával, ezért a második versben biztatja, sürgeti önmagát: „heverni kár! henyélni kár”, hiszen „Nem tudhatod, / Hogy hány napod / Van mérve még [...] Fontos csak egy: ember maradj!” Az utolsó versszakban azt is elárulja, milyennek képzelet az embert, amilyennek *maradni* akar: „Aki embernél emberebb.” A tökéletes ember, az embernél emberebb ember kialakításának nagy munkája, amely ki van rá szabva, lassabban halad a kelleténél. Pedig az idő sürgeti, hiszen nem tudhatja, mikor érkezik el utolsó napja.

A ciklus mértani közepébe helyezett *Üzenet* (20), *Oroszlán* (21), *Három és négy között* (22) és *Ne félj!* (23) című versekből az is kiderül, mi akadályozza, zavarja és késlelteti a költőben a tökéletes ember kimunkálását. Az 1962-ben keletkezett *Üzenet* című versből egyértelmű, hogy Sík Sándort kétségek gyöttrik:

Embernyi ember vagytok-e?
Embernyomokat hagytok-e?

Csak kérdezek, kérdezgetek,
De halvány hansom reszketeg.
[...]

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

Uram, te légy irgalmasom,
Mikor fejemre olvasom,

Mit mond nekem, s rólam neked
Az űrből hulló üzenet. (Áldás, 1963, 36)

A szintén 1962-es keletkezésű *Oroszlán* című versében, amelynek ajánlása: *Az atom-bomba-kísérletek margójára*, panaszkodik, hogy nem tud aludni:

Éjfél utáni egy óra lehet.
Ne is próbáld, aludni nem lehet.
[...]
„Oroszlán bömböl” – mondod bosszúsan
S tudod, hogy álmod végképp odavan.
[...]
Őrült oroszlán – vagy örült vonat
Fertőzteti az állomásokat!

Őrült emberek szabadulnak el!
Ébredjetek, valamit tenni kell!

Kiáltanék, de úgymint hasztalan:
Mindenki alszik, ébren egymagam. [...] (Áldás, 1963, 38–39)

A *Három és négy között* című költemény pedig arról tanúskodik, hogy már két évvel korábban (1960) sem tudott aludni, borzalmas rémképek rémisztették:

Éjjel van, három és négy között az óra,
Ilyenkor indul el csatangolóra
Az ördög, elnyelni lelkeket keresvén.
(Aludjon ilyenkor, aki jó keresztény!)

Pokoli setéség. Fele földkorongra
Ráült az árnyék-szemfedő szorongva.
Végzetlenül virraszt a sötétben
A földgömb félig, a lelkem egészen.

S már kúsznak elő az odúkból az undok
Varasbéka testű, bagolyszemű gondok,
Jönnek a félelmek, a szívdobogások,
Ablakon, ajtón fülledt kopogások. [...] (Áldás, 1963, 40)

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

E kétségek, fájdalmak és rémképek ellen a hit erejével próbál védekezni a *Ne félj!* című versében, amelyet ugyanúgy 1960-ben öntött formába, mint az előbbi költeményt. Azzal vigasztalja magát, hogy Isten a kétellyel, a szenvedéssel, azaz a rosszal is valami jót akar:

[...]

Ne félj a fájdalomtól:
Nem kontár kése koncol,
Próbált sebész az Isten;
Megifjodol, ha boncol.

A bűnt se féld: a pázsit
Gyomot is hajt, ha ázik.
Ravasz művész az Isten:
A rossz is jót csírázik.

[...]

„A kék magasba nézz föl,
Ne kérdd [!], hogy meddig érsz föl.
Egyet pillant az Isten,
És egész lesz a részből.

A halál is csak ennyi:
– Ne félj elébe menni –
Édesapád az Isten,
Röpül eléd, ölelni.” (*Áldás*, 1963, 41–42)

Ez az utolsó versszak sok szenvedés után azt tudatosítja a költőben, hogy el kell fogadni a kikerülhetetlen halált, s ezt akkor tudjuk a legkisebb szenvedéssel elérni, ha Istenre úgy tekintünk mint gyermekét szerető édesapára.

5.

A ciklus utolsó két verse – mint fentebb írtuk – az elért végső célt vagy állapotot írja le. Az utolsó előtti vers, a *Rakéta útja* ezt mondja róla:

Lassan lehajlik pajzstartó kezem,
Nem támadok és nem védekezem.

A tarka-barka vásár véget ért,
Nem nyújtózom már földi dolgokért.

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

Nem fürkészem és nem hívogatom
A sorsomat sem. Jöjjön, fogadom.

Emberkéz után sem nyújtok kezet,
Minden lépésem hozzájuk vezet.

És rajtuk, bennük ahhoz, ami Más,
Minden ember jelkép és látomás.

Nem is én megyek, csak úgy visz a *van*,
S én alázattal vitetem magam,

Merre rakétám útja rendelé,
Az űrön túli tengerek felé. (*Áldás*, 1963, 72)

Az idézett vers értelezésével kapcsolatban nem lesz haszontalan idézni Joannes Saresberiensis értelmezési modelljét: „Eszert minden megnyilatkozásban és műben három dolgot kell vizsgálni: a *rest* (a dolgot), a *dictiót* (a nyelvi formát) és a *dicibilét* (a jelentést). A *res* a dolog, amiről állítunk valamit, a *dictio* a nyelvi forma, amivel állítunk valamit e dologról, és végül a *dicibile* az, amit állítunk a dologról. Egy adott mű elemzésekor fontos megvizsgálni azt, hogy e három tényező összhangban van-e egymással. Ha ugyanis teljes az összhang közöttük, akkor a vizsgált mű üzenete, szerzőjének szándéka könnyen kideríthető. Ha viszont e három tényező valamelyike elüt a másik kettőtől, ott az első olvasatban helyesnek tűnő értelmezéssel probléma van, aminek gondosabban utána kell járni, hogy a szerző igazi (rejtett) szándékát kideríthessük.” (Idézi ADAMIK, 2009, 20)

Úgy látszik, Sík Sándornak, amikor a *Rakéta útja* című versét írta, leszámolt már a földi étellel. Nem ő cselekszik már, hanem testi állapota. A vers elején ki mondja: „A tarka-barka vásár véget ért, / Nem nyújtózom már földi dolgokért.” A vers közepén pedig ezt a megállapítást teszi: „Emberkéz után sem nyújtok kezet, / Minden lépésem hozzájuk vezet. / És rajtuk, bennük ahhoz, ami Más, / Minden ember jelkép és látomás. / Nem is én megyek, csak úgy visz a *van*.” Nem akar az emberekhez közeledni sem, de mégis folyton hozzájuk fordul: „És rajtuk, bennük ahhoz, ami Más.” Mivel a költő a ’más’ általánosító népmást nagybetűvel írja, ezért feltételezhetjük, hogy ezt a Mást Istenre érti. Ezt megtámogatja a vers folytatásával: „Minden ember jelkép és látomás. / Nem is én megyek, csak úgy visz a *van*.” A ’van’ létigét dőlt betűvel írja, s ezzel feltehetőleg arra utal, hogy a *van* arra utal, aki van, aki örök jelenben szemléli a dolgokat, azaz Istenre, aki a Kivonulás könyvében ezt mondta önmagáról: „Én vagyok, aki vagyok” (3, 14). Ezek után az olvasó azt várna, hogy a vers végén a költő Istenhez jut el, azonban Sík Sándor nem mondja ki Isten

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

nevét, hanem így fejezi be a verset: „S én alázattal vitetem magam, / Merre rakétám útja rendelé, / Az űrön túli tengerek felé.” Végül is a költő kétségben hagy bennünket afelől, hová is röpíti a rakétája, mert az űrön túli tengerek felé-kitétel az olvasó számára nem feltétlenül Istent jelenti.

Ugyanezt a kétséges állapotot festi a költő a ciklus utolsó versében, az 1963-ban született *A néma Miatyánk*ban, csak itt nem a mozgás, hanem a mondás, a közlés szempontjából. Egy utolsó imát szeretne mondani, meg akarja énekelni Istent egy utolsó Miatyánkkal, de alighogy elkezdi, kitör belőle a kétség:

Hozzád, Veled, Neked,
Mondani egy utolsó éneket,
Imában ömleni Eléd,
Legutolsó, de hűséges cseléd...!
De jaj! ha nem igaz!
Szobám csupa por,
Kertem csupa gaz,
Csupa lelógó tört faág,
A templom messze, a könyv nehéz,
Ólomcsizmában toporog az ész.
És mégis, mégis, Ő van itt,
Immár tőlem el nem veszik.
Nap nap után, éj éj után
Én Téged hívlak, Miatyánk. [...]

Am e csöppnyi bizakodás után ismét el elfogja a kétség, mely elrontja az imádkozás örömét: azt veszi észre: nem tud már odafigyelni Istenre:

De mire jó
Egy lámpástalan rádió?
Hogyan szólítsam az ég Urát
Egy siketnéma Miatyánkon át,
Ha szói közül minden második
Alattomosan elrejtőzködik!
Bénult napokon, izzadt éjeken
Az értelem is értelemtelen,
Értelemtelen és imátalan, –
Magam vagyok, egészen egymagam.

De lehet, hogy még van valami, ami helyette még tudna imádkozni – jut eszébe –, a szentolvasója. Meg is szólítja:

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

De talán mégis volna valami
 Helyettem hinni, vallani,
 Nevemben felimádkozó
 Karikás kis szentolvasó,
 Egyetlen társam aki vagy,
 Karikagyűrűm, el ne hagyj!

De ismét rátör a kétségbeesés, még erőteljesebben: hátha már ő maga hagyta el Istent, szóval, gondolattal és cselekedettel.

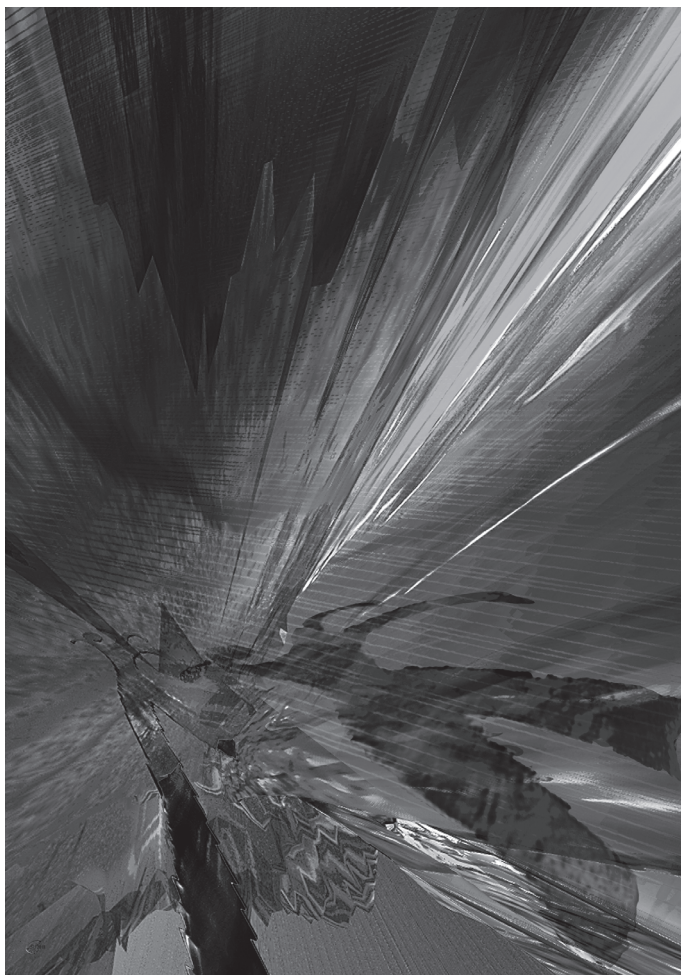
De nem hagytalak-e Téged el én,
 Szómmal, amelyből kialudt a fény?
 Szívemmel, amely csupa seb,
 Elmémme, amely úrnél üresebb?
 S nem hagytam-e el Veled együtt Azt,
 Aki az űr fölött virraszt?
 Mit felelek, hisz nem tudok felelni:
 Mit felelhet a Mindennek a semmi!
 Akarom élni az egész hitet,
 Szeretni, ahogy Isten szeret,
 És bízni, bízni akarok,
 Abban, amit a Krisztus hozott.
 Nem érzem, nem is gondolom,
 De akarom, akarom, akarom.
 Pilisliget, 1963. augusztus 1–5. (Áldás, 1963, 73–74)

Mint fentebb láttuk, Jelenits István azt kifogásolta Sík Sándornak az 1950-es években írt verseiben, hogy túlságosan magabiztosak a hit kérdésében, túlságosan harsányan hirdetik a keresztény ember diadalmas világnézetének igazságát abban a korban, amikor az emberek már kétkednek Isten létében, amikor magukra maradt árvákként csetlenek-botlanak a világban. Ilyen világ és ilyen emberek számára korszerűtlen Sík Sándor egyértelműen megvallott sziklaszilárd hite. Az a kétkedés, az a magára hagyatottság, Adynak az a „mindent kivallani” programja, amelyet Jelenits hiányolt Sík Sándor korábbi verseiben (JELENITS, 1976, 928), tetten érhető az *Áldás* című kötet több versében, de különösen *A néma Miatyánkban*. A költő Sík Sándor olyan már, mint az elromlott rádió: nincs gondolata, nincs szava. Nem tud imádkozni, mert ha imába kezd, máris másra gondol. Imája nem ima már, hanem értelmetlen szóhalmaz. Esze nem Istenen jár, és szavai sem hozzá szólnak. Amit mond „értelemtelen és imátalan”, mert maga van, egészen egymaga, hiszen nem érzi Isten jelenlétét és nem is tudja elgondolni. Ennek ellenére mégis lehet reménye az üdvözülésre – gondolja, mert „akarja” élni a hitet, „akar” bízni Isten szeretetében. Igaz, hogy

ADAMIK TAMÁS: SÍK SÁNDOR ÁLDÁS CÍMŰ KÖTETÉNEK ÚJ VERSEI

nem érzi, és nem is tudja elgondolni már, de akarja. Vagy ahogyan ő maga mondja a vers utolsó két sorában: „Nem érzem, nem is gondolom, / De akarom, akarom, akarom.”

A fentiek fényében azt hiszem, nem téved Pilinszky János, amikor így vélekedik a költő Sík Sándorról: „Nem véletlen, hogy Sík Sándor lírája akkor vált teljessé, amikor a költő és pap már-már leroskadt terhe alatt. Az *Áldás* versei a maguk eszköztelenségében ritka művészi vallomások e kivételes felelősség drámájáról. E kötetével a modern magyar líra a lelkiismeret előtte ismeretlen területét sikerült feltérképeznie.” (PILINSZKY János: *Sík Sándor utolsó kötete. Jegyzetek az Áldásról*, Új Ember, 1964. január 5.)

Madách-illusztráció